

# Netten-Talens, Apeldoorn

Cultuurhistorische  
verkenning en  
waardestelling  
Gemeente Apeldoorn





**sab** adviseurs in ruimtelijke ontwikkeling

info@sab.nl - www.sab.nl

# Inhoudsopgave

<b>01. Inleiding</b>	<b>4-5</b>
1.1 Aanleiding	4
1.2 Leeswijzer	4
1.3 Samenvatting	5
<b>02. Kader</b>	<b>6-7</b>
2.1 Theoretisch kader	6
2.2 Eerder verricht onderzoek	7
2.3 Beschermingsregime	7
<b>03. Analyse van het onderzoeksgebied</b>	<b>8-18</b>
3.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied	8-9
3.2 Historische ontwikkeling van Apeldoorn en onderzoeksgebied	10-12
3.3 Huidige situatie	14-18
<b>04. Conclusies en aanbevelingen</b>	<b>19-20</b>
4.1 Conclusie	19
4.2 Aanbevelingen	20
<b>05. Literatuur</b>	<b>21</b>
5.1 Aantekening	21

# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding

Bouwbedrijf DuraVermeer is voornemens een gebied in het zuidoosten van de binnenstad van Apeldoorn te herontwikkelen tot Netten-Talens. Omdat het gebied een rijke geschiedenis kent wil de opdrachtgever onderzoeken welke cultuurhistorische waarden aanwezig zijn. In deze quick scan worden de aanwezige cultuurhistorische waarden geïnventariseerd. Cultuurhistorische waarden definiëren de identiteit van een gebied en kunnen een kader bieden voor ontwikkeling. De centrale vraag van dit onderzoek luidt daarom:

### **Welke cultuurhistorische waarden zijn er in het onderzoeksgebied aanwezig?**

Dit betreft een integraal onderzoek waarin vooral gelet wordt op de bestaande historisch ontwikkelde structuren die bepalend zijn voor het karakter en identiteit van het gebied. Archeologisch erfgoed, groen erfgoed en roerend erfgoed wordt in dit rapport niet beschouwd. Gebouwd erfgoed wordt kort benoemd. De nadruk ligt op cultuurhistorisch en voornamelijk stedenbouwkundig erfgoed. In het onderzoeksgebied staan oude fabrieken, woningen en andere gebouwen. Veel van de individuele gebouwen zijn al onderzocht en hun waarde is vastgesteld. Een deel van de gebouwen is beschermd met een monumentenstatus. Dit toont aan dat het gebied een rijke geschiedenis heeft en daarmee samenhangend cultuurhistorische waarden kent. Dit rapport vormt een aanvulling op eerder uitgevoerd onderzoek. Het rapport is een samenvatting van de eerder uitgevoerde

deelonderzoeken en richt zich vooral op cultuurhistorische waarden op stedenbouwkundig niveau. Dit zal uiteindelijk inzicht geven in de geschiedenis, de structuur, de identiteit en de authenticiteit van het gebied.

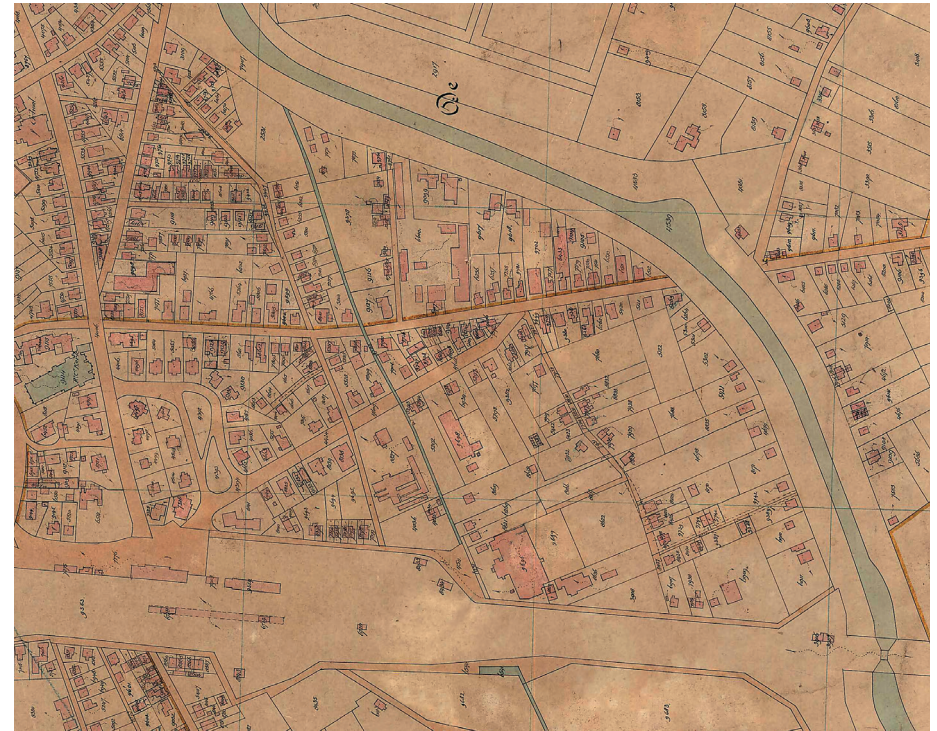
Dit onderzoek is uitgevoerd met behulp van literatuuronderzoek en kaartonderzoek. Zowel de gebouwen op het terrein zelf als de directe omgeving zijn onderzocht. Het gebied en de omgeving zijn beschouwd vanuit een cultuurhistorisch perspectief. Voorliggend rapport betreft een inventariserend onderzoek. Een uitgebreid archiefonderzoek maakt hier geen onderdeel van uit. Tevens zijn lokale publicaties beperkt geraadpleegd.

## 1.2 Leeswijzer

In dit rapport wordt de cultuurhistorische waarde van het onderzoeksgebied onderzocht. Om deze te identificeren bestaat dit rapport uit een kader, een analyse van het onderzoeksgebied en een samenvattende conclusie. In het volgende hoofdstuk worden het theoretisch kader, de eerder verrichtte onderzoeken en het beschermingsregime beschreven. In hoofdstuk 3 worden de historische ontwikkeling van het onderzoeksgebied en de bestaande situatie beschreven. Tot slot worden in hoofdstuk 5 de conclusies getrokken en worden aanbevelingen gedaan in het kader van de ontwikkeling van het gebied.

### 1.3 Samenvatting

Het onderzoeksgebied heeft een geschiedenis die teruggaat tot in de middeleeuwen. Op de oudste kaarten is herkenbaar dat er een beek door het onderzoeksgebied loopt. Voor het overige zijn het woeste gronden. In de 17e en 18e eeuw wordt het gebied in cultuur gebracht voor landbouw. Dit blijft het gebruik tot in het midden van de 19e eeuw. Vanaf dan worden de eerste woningen gebouwd. In de tweede helft van de 19e eeuw volgt industriële bebouwing. In de 19e eeuw kwam in Apeldoorn de industrialisatie op gang en werden infrastructuurwerken zoals het kanaal en het spoor aangelegd. Rond 1880 is in de nabijheid van deze werken het gebied zoals dat er nu ligt grotendeels ontstaan. Er vestigden zich fabrieken en tussen de fabrieken werden hoofdzakelijk arbeiderswoningen gebouwd. Ook werden er twee scholen gebouwd. Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied werd gebruikt als droogveld voor vers gefabriceerde netten. Er is een bijzondere stedenbouwkundige structuur ontstaan die het verhaal vertelt van industrialisatie in Apeldoorn. Ontwikkelingen door de tijd heen hebben ervoor gezorgd dat de structuur aangetast is en het verhaal dat het vertelt moeilijk zichtbaar is geworden. Dit onderzoek is een zoektocht naar zaken die de identiteit van het gebied verbeelden. Door deze identiteit verbeeldende zaken te identificeren wordt het mogelijk om die in de toekomst te behouden en zelfs te versterken met de nieuwe ontwikkeling. Zo zal een van de laatste 'oorspronkelijke' Apeldoornse wijken zijn karakter verder naar toekomst kunnen voortzetten.



Kadastrale opname 1910 - bron cultuurhistorische analyse Veldhuis, gemeente Apeldoorn

# 2 Kader

## 2.1 Theoretisch kader

Er bestaan verschillende soorten erfgoed. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) onderscheidt archeologisch erfgoed, gebouwd erfgoed, groen erfgoed, stedenbouwkundig erfgoed, cultuurlandschap en roerend erfgoed. In dit onderzoek wordt stedenbouwkundig erfgoed onderzocht. Stedenbouwkundig erfgoed kan, net als alle andere erfgoederen, gewaardeerd worden vanuit verschillende perspectieven. De verschillende soorten erfgoed en de verschillende waarderingsperspectieven worden in het navolgende uiteengezet.

### 2.1.1 Waardering stedenbouwkundig erfgoed

Stedenbouwkundig erfgoed betreft gebieden met een bijzonder historisch karakter. Tot het stedenbouwkundige domein behoren de gebouwde structuren, de open ruimten, de wegen, het water en het groen. Stedenbouwkundig waardevol erfgoed betreft niet alleen stedenbouwkundige plannen met een monumentale planmatigheid, maar ook stedenbouwkundige structuren die een andere, complexere ontstaansgeschiedenis hebben en daardoor een bijzonder verhaal vertellen.<sup>1</sup> Het inventariseren van stedenbouwkundige erfgoedwaarden is ontstaan als reactie op naoorlogse stadvernieuwing. Deze oorsprong illustreert het belang van de bescherming van stedenbouwkundige

---

<sup>1</sup> Hans Bleumink voor de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed: Eenheid en verscheidenheid Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed, juni 2014. Via [fi-le:///C:/Users/MHEE/Downloads/eenheid-en-verscheidenheid-brochure%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/MHEE/Downloads/eenheid-en-verscheidenheid-brochure%20(1).pdf)

waarden in ontwikkelgebieden. Stedenbouwkundig erfgoed kan net als ander gebouwd erfgoed volgens door de RCE vastgestelde criteria gewaardeerd worden. Deze worden in de volgende paragraaf toegelicht.

### 2.1.2 Waarderingscriteria erfgoed

Om onder andere stedenbouwkundig erfgoed op een eenduidige manier te kunnen waarderen heeft de Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed (RCE) een standaard ontwikkeld.<sup>2</sup> Er zijn vijf hoofdcriteria vastgesteld en de vijf hoofdcriteria vallen uiteen in sub-criteria. De hoofdcriteria zijn:

- Cultuurhistorische waarden
- Architectuur -, kunst- en tuinhistorische waarde
- Situationele en ensemblewaarden
- Gaafheid en herkenbaarheid
- Zeldzaamheid

In dit onderzoek gaat het met name om cultuurhistorische waarden, situationele waarden en zeldzaamheid. De structuren die in het gebied aanwezig zijn een uitdrukking van sociaaleconomische ontwikkelingen. Omdat het onderzoeksgebied groot is en uit verschillende onderdelen bestaat is daarnaast de samenhang tussen de verschillende onderdelen van belang. Ten slotte is de uniciteit van het gebied voor

---

<sup>2</sup> Rijksdienst voor het cultureel erfgoed: Waarderingscriteria gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed, 29 augustus 2024.

Apeldoorn van belang. In de conclusie van dit rapport zal uitgebreidere aandacht besteed worden aan de mate waarin de verschillende criteria van toepassing zijn op het onderzoeksgebied.

## 2.2 Eerder verricht onderzoek

Naar het onderzoeksgebied is eerder cultuurhistorisch onderzoek gedaan. Er is in 2004 een onderzoek gedaan naar brede cultuurhistorische waarden in het gebied en er in 2011 onderzoek gedaan naar de cultuurhistorische waarden van bebouwing in het gebied.

- In het onderzoek 'Cultuurhistorische analyse Veldhuis' is de historische ontwikkeling van het gebied beschreven, zijn cultuurhistorische dragers van het gebied beschreven en zijn gebouwen beschreven.<sup>3</sup>
- In het onderzoek 'Ruimtelijke en cultuurhistorische waardering van de karakteristieke bebouwing gebied binnenstad zuid-oost' zijn losse gebouwen in het gebied (en gedeeltelijk daarbuiten) beschreven.<sup>4</sup>

In dit onderzoek zal geput worden uit de kennis uit de voorgenoemde onderzoeken.

---

3 Diana Beaufort voor de Gemeente Apeldoorn: Cultuurhistorische analyse Veldhuis – Cultuurhistorische ontwikkeling van het gebied veldhuis, juli 2004.

4 Monumentenadviesbureau in opdracht van de gemeente Apeldoorn: Cultuurhistorische en stedenbouwkundige waardering bebouwing Binnenstad Zuid-Oost, Apeldoorn, maart 2011.

## 2.3 Beschermingsregime

In het onderzoeksgebied staan een aantal gebouwen die beschermd zijn als gemeentelijk monument of Rijksmonument. Het gebied in zijn geheel is niet beschermd. Ook in het (tijdelijke) Omgevingsplan van de gemeente Apeldoorn, waar het bestemmingplan "Binnenstad Zuid-Oost" onderdeel van uit maakt geldt er geen speciaal beschermingsregime.

# 3 Analyse van het onderzoeksgebied

## 3.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Apeldoorn en wordt begrensd door de Molenstraat in het noorden, de Veldhuisstraat in het oosten, de Spoorstraat in het zuiden en de Molendwarstraat in het westen. In aanvulling daarop wordt ook het gebied tussen de Veldhuisstraat en het kanaal onderzocht. De reden hiervoor is dat de gebieden aan weerszijden van de Veldhuisstraat door de geschiedenis onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De bestaande stedenbouwkundige structuur kan alleen verklaard worden door het hele gebied tussen de Molendwarstraat en het kanaal te onderzoeken. Het gebied heeft een oppervlakte van ongeveer 80.000 m<sup>2</sup>. Hiernaast getoonde afbeelding geeft de begrenzing van het onderzoeksgebied weer.

Momenteel zijn binnen in het onderzoeksgebied huizen, bedrijfsgebouwen, onderwijsinstellingen, een fabriek, een evenementenlocatie in een oude fabriek, een snackbar, een islamitisch centrum en parkeerplaatsen aanwezig. Navolgende afbeeldingen geven een impressie van de huidige situatie ter plaatse.



Begrenzing onderzoeksgebied



Trafo gebouw van de Nettenfabriek



Gebouw naast ketelhuis en omheining van hekwerk



Fabrieksgebouw Talens verffabriek



Beekloop westelijke grens Talens-terrein



Beekloop naast Talens verffabriek hoofdgebouw



Beekloop naast parkeerplaats



Hoofdgebouw Talens verffabriek



Contrast tussen woningen en fabrieken in de Veldhuisstraat

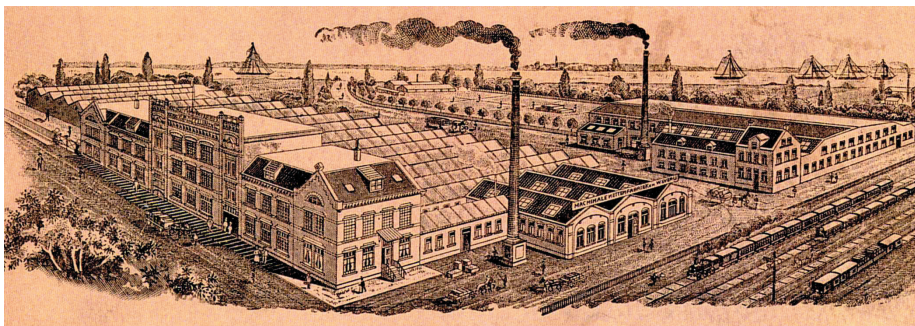
## 3.2 Historische ontwikkeling van Apeldoorn en het onderzoeksgebied

### Geschiedenis van Apeldoorn

Apeldoorn is in de middeleeuwen als boerendorp op de Veluwe ontstaan. Eeuwenlang bleef het een kleine kern. Vanaf de 16e eeuw groeide Apeldoorn door de opkomst van de papierindustrie. Door de ligging tussen bossen en aanwezigheid van beken was het een geschikte plek voor de vestiging van papiermolens. Aan het einde van de 17e eeuw liet koning-stadhouder Willem III paleis Het Loo bouwen. Naar aanleiding hiervan werd Apeldoorn een geliefde woonplek voor welgestelden. In de late 17e, in de 18e eeuw en in het begin van de 19e eeuw was Apeldoorn een boerendorp en een vestigingsplaats voor welgestelden uit andere delen van het land. Het bleef een kleine kern.

### Geschiedenis van industrialisatie

In de 19e eeuw raakte Nederland geïndustrialiseerd. De mogelijkheden van de industrialisatie boden ook voor Apeldoorn een perspectief op nieuwe economische ontwikkeling. Om de Apeldoornse economie een stimulans te geven werden in de 19e eeuw twee grote infrastructurele



Het Nettencomplex

projecten gerealiseerd. In het 1829 kwam het noordelijke deel van het Apeldoorns kanaal gereed. In 1868 werd dit kanaal naar het zuiden toe doorgetrokken en ontstond een doorgaande vaarroute van Hattem naar Dieren. Langs het kanaal werd een grindpad aangelegd. In 1876 werd Apeldoorn aangesloten op het landelijke spoorwegennet. Het station werd gebouwd. Apeldoorn werd daarmee een aantrekkelijker vestigingsplaats voor industrieën. Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw raakte Apeldoorn daarmee geïndustrialiseerd.

### Geschiedenis van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt ten zuidoosten van de historische kern van Apeldoorn. Tot in het begin van de 19e eeuw was het een buitengebied. Het onderzoeksgebied is op de oudste kaarten, stammende uit de eerste helft van 19e eeuw lastig herkenbaar. Op deze kaarten is de beek te herkennen. De gronden ten oosten van de beek zijn aangeduid als lager gelegen gronden. Er is geen bebouwing aanwezig. Het onderzoeksgebied lijkt een woestenberg. Rond 1850 worden de Molenstraat en Molendwarsstraat aangelegd. Vanaf dat moment worden de omliggende gronden in cultuur gebracht. Daarbij verschijnt ook voor het eerst bebouwing, vooral langs de beek en de Molenstraat. De aanleg van het zuidelijke deel van het Apeldoorns kanaal (richting Dieren) is in de jaren 1860 de volgende stap in de ontwikkeling van het gebied. Aan het kanaal worden ook woningen/boerderijen gebouwd. In de jaren 1890 wordt de spoorlijn aangelegd. Daarbij worden ook de Sophialaan en de Spoorstraat aangelegd. Rondom de Sophialaan ontwikkelt zich een chique woongebied. De Sophialaan maakte oorspronkelijk deel uit van een klein Villaparkje. De rest van het gebied krijgt met de aanleg van de spoorlijn juist een meer industrieel karakter. Vanaf 1907 verschijnen de Veldhuisstraat en de Polstraat op de kaart,

waaraan ook direct huizen worden gebouwd. Dit betreffen voornamelijk arbeiderswoningen. Hiermee is de stedenbouwkundige ontwikkeling van het onderzoeksgebied compleet.

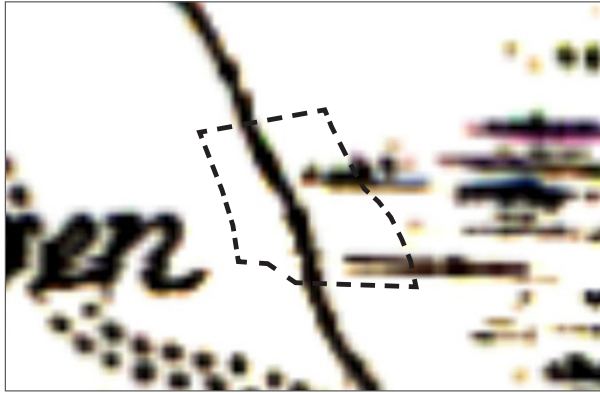
Alle anno 2025 aanwezige structuren zijn in het eerste decennium van de 20e eeuw reeds aanwezig. Het begin van de 20e eeuw is tevens de periode waarin de bedrijvigheid in het gebied toeneemt. Het kanaal en het spoor zijn gunstig voor het vervoer van goederen. De meest in het oog springende bedrijvigheid zijn de Talens verffabriek en de Nettenfabriek. Voorts ligt er aan de Spoorstraat nog een voormalige sigarenfabriek, aan de Veldhuisstraat een voormalige kartonnagefabriek en aan de Molendwarsstraat een bedrijfscomplex met onbekende bestemming. Alle bedrijfsbebouwing stamt uit het eerste kwart van de 20e eeuw. In 1919 wordt aan de Molendwarsstraat de Sint Gerardus Majellaskool gebouwd, in 1920 wordt daar om de hoek, aan de Spoorstraat de Rooms katholieke Jongensschool gebouwd.



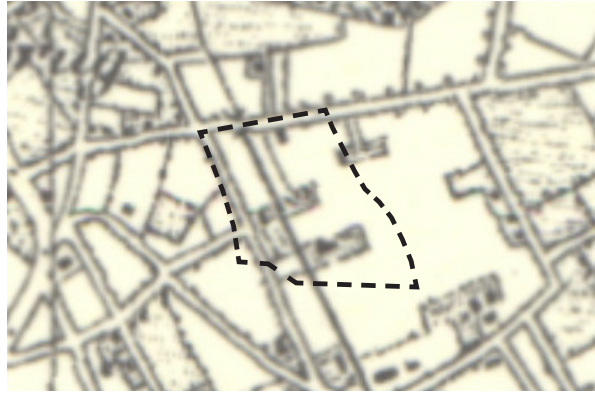
Nettenfabriek van Carl Gustav von Zeppelin

In de loop van de 20e eeuw ontwikkelen de fabrieken in het onderzoeksgebied zich door. De Talens verffabriek krijgt in 1927 een nieuw hoofdgebouw aan de Sophialaan terwijl de Nettenfabriek in de jaren 60 door brand wordt getroffen en gedeeltelijk opnieuw wordt opgebouwd. Het hoofdgebouw en het ketelhuis van deze fabriek stammen uit deze periode. Zowel de Nettenfabriek als de Talens verffabriek worden in de naoorlogse periode uitgebreid met nieuwe delen. De kleine fabrieken worden juist gesloten en worden in gebruik genomen als opslag of woonhuis.

Navolgende topografische kaarten geven een beeld van de historische ontwikkeling van het gebied.



jaar 1845



jaar 1860



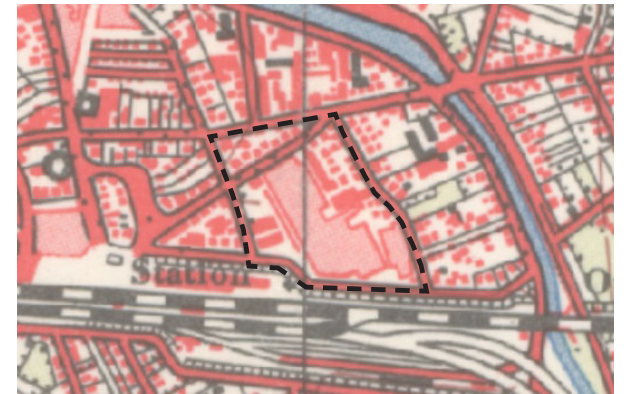
jaar 1870



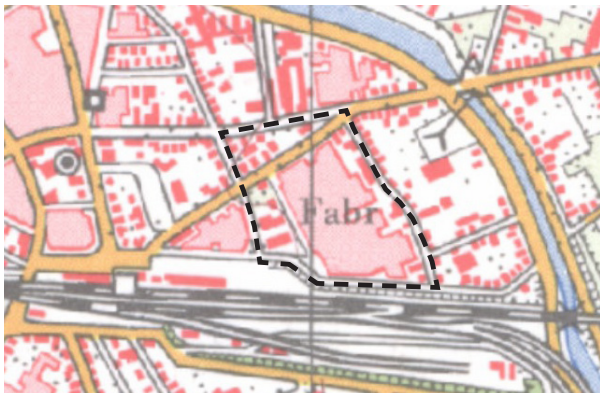
jaar 1900



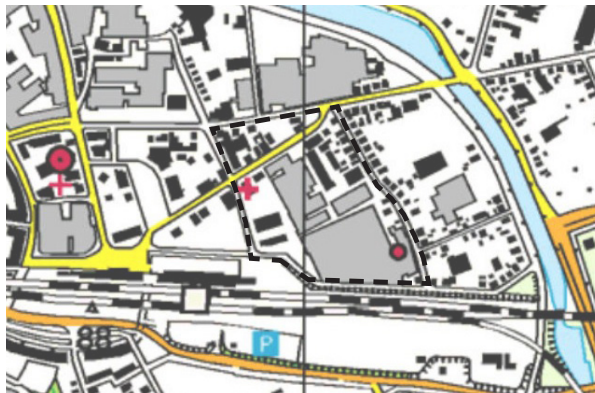
jaar 1930



jaar 1936



jaar 1970

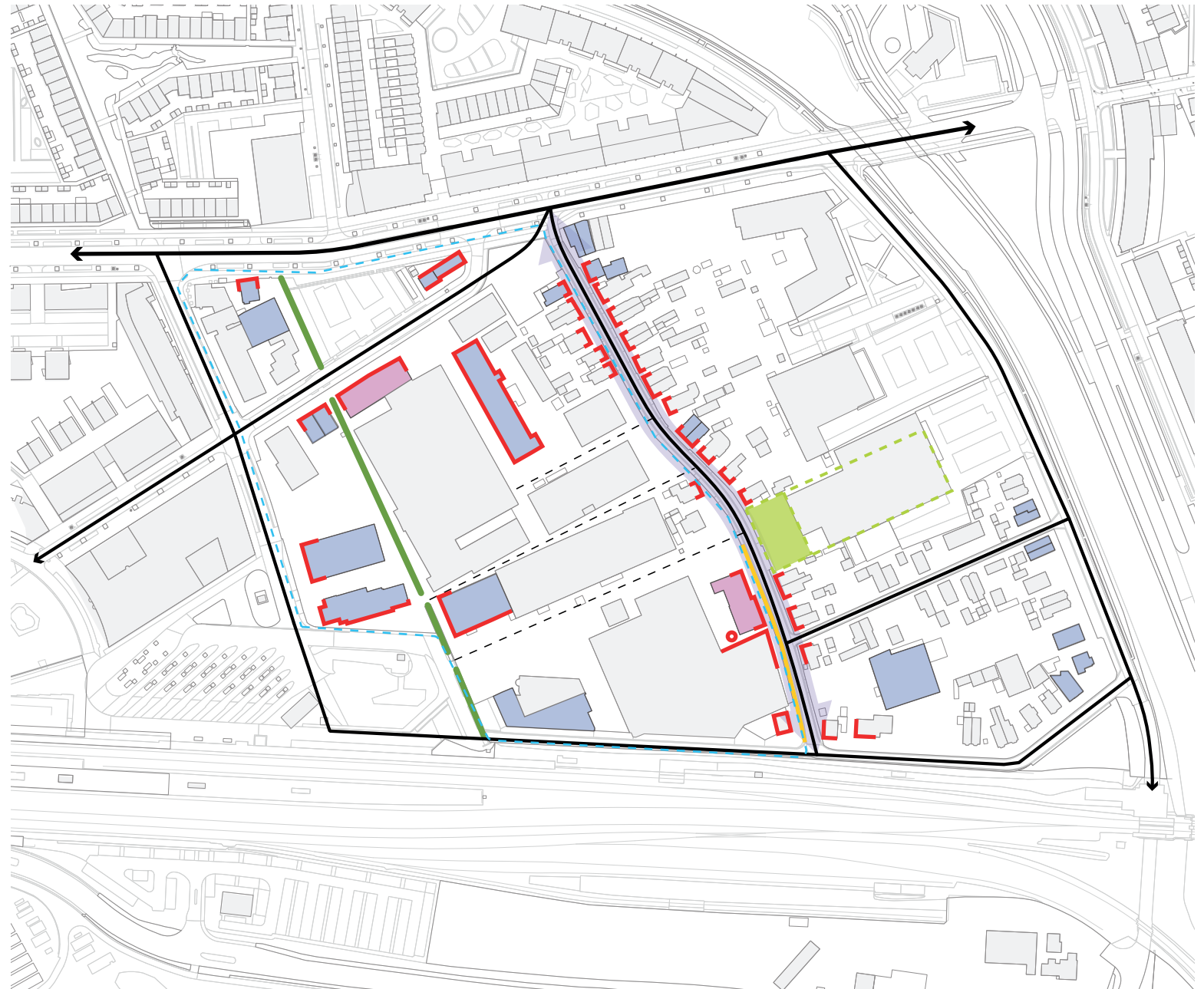
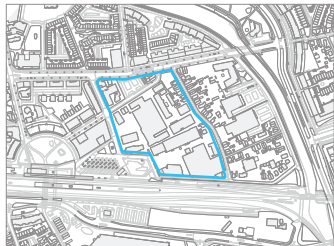


jaar 1990



jaar 2010

## Historische structuren



### 3.3 Huidige situatie onderzoeksgebied

#### 3.3.1 Stedenbouwkundige structuur

Het projectgebied kent een variëteit aan bebouwing, functies, ouderdom en schaalgrootte. Dit lijkt in eerste instantie willekeurig geordend. Om meer inzicht te krijgen in de stedenbouwkundige ordening van het gebied zijn er (historische en moderne) structuur gevende elementen geïdentificeerd. Deze elementen zijn bepalend geweest voor de ontwikkeling van het gebied. De volgende zaken structureren het gebied:

- **Beekloop:** De Kayersbeek of Kanaalbeek is een beek die vanaf het zuiden richting het noorden liep en ten noorden van de Molenstraat in het kanaal uitmondde. De beek vormde voor tenminste de verffabriek de aanleiding om zich op deze locatie te vestigen. In het onderzoeksgebied is de Beekloop nog beperkt herkenbaar. De Beekloop loopt voor het voormalig hoofdgebouw en het voormalig fabrieksgebouw van de Nettenfabriek langs. De Beekloop vormt de westelijke begrenzing van het Talens-terrein en de westelijke

begrenzing van het parkeerterrein dat tussen de Sophialaan en de Molenstraat ligt. Van oudsher bestonden er verbindingen vanuit het oostelijke deel van het gebied naar de beekloop, die waarschijnlijk dienden als logistieke routes ten behoeve van de fabrieken.

- **Kanaal:** Het kanaal vormt de oostelijke begrenzing van het onderzoeksgebied. Het kanaal is de oudste structuur die in het kader van de industrialisatie is aangelegd.
- **Spoorlijn:** De spoorlijn vormt de zuidelijke begrenzing van het gebied. De spoorlijn is een opvallende en belangrijke structuur. De spoorlijn is van belang omdat deze het gebied afsluit van de industrieterreinen ten zuiden ervan. Het gebied is daardoor genoodzaakt betrokken bij het centrum van Apeldoorn. De spoorlijn heeft grote invloed gehad op hoe het gebied zich ontwikkeld heeft. Door de spoorlijn en het nabij het gebied gelegen station was het gebied vanaf het begin van de 20e eeuw zeer goed bereikbaar.
- **Spoorstraat:** Deze straat ligt parallel aan de spoorbaan. Hoewel deze straat nu de uitstraling van een achterstaat heeft, was dit



Beekloop ter hoogte van de Nettenfabriek



Spoorstraat tussen de Veldhuisstraat en het Kanaal. De straat heeft hier het karakter van een woonstraat.



14 Sophialaan vanuit het oosten. Links het hoofdgebouw van de Talens verffabriek.



Kavelgrens tussen de Nettenfabriek (links) en de Talens verffabriek (rechts).

oorspronkelijk juist een representatieve straat. Dit is passend voor een doorgaande straat van het station naar het kanaal. Oorspronkelijk was de voorgevel van de Nettenfabriek op de Spoorstraat gericht.

- **Sophialaan:** Deze straat verbindt het stationsplein met de Molenstraat en loopt als een radiale lijn weg van het halfronde stationsplein. De Sophialaan was oorspronkelijk onderdeel van een plantsoen/park. Het was een echte woonstraat met voorname huizen. Nu de huizen grotendeels verdwenen zijn en de doorgaande functie is verminderd heeft deze straat weinig van zijn oorspronkelijke karakter over.
- **Kavelgrens Talens verffabriek en voormalige Nettenfabriek:** De kavelgrens tussen de Talens verffabriek en de Nettenfabriek ligt dwars op de Veldhuisstraat en markeert het onderscheid tussen de verffabriek die zich op de Sophialaan richt en de Nettenfabriek die zich op de Spoorstraat richt. De kavelgrens is ook een lijn waarop in het verleden een dwars verbindende straat bestond.
- **Woonstraten Veldhuisstraat en Polstraat:** De Veldhuisstraat en

Polstraat doorkruisen het onderzoeksgebied. Het zijn kleine woonstraten met (half)vrijstaande arbeiderswoningen met ruime tuinen. Het zijn typische woonstraten. De straten liggen tussen (voormalige) fabrieksterreinen. Deze ligging in de nabijheid van fabrieken is bepalend voor het karakter van de straten. De woningen in de straten zijn gebouwd voor fabrieksarbeiders die in de tuinen groenten konden verbouwen en/of varkens konden houden. Op deze manier hebben de woningen een directe relatie met de nabijgelegen fabrieken. De woningen omringen de grote massa van fabrieken. Er is zichtbaar wat voor sociale en culturele verbondenheid arbeiders hebben gehad met de werkplek. Daardoor ontstaan verschillende kleine identiteiten in het gebied, de per fabriek herkenbare kleine deelgebieden: een van de Talens verffabriek en een van de Nettenfabriek

- **Molenstraat en Molendwarstraat:** De Molenstraat vormt de noordelijke begrenzing van het onderzoeksgebied. De Molenstraat is in de afgelopen jaren verbreed en heeft geen oorspronkelijk karakter meer. Wel vormt deze weg de afscheiding tussen het historisch gelaagde gebied dat in dit onderzoek beschreven wordt.



Polstraat vanuit het westen



De noordelijke Veldhuisstraat, een echte woonstraat.



15 Molendwarstraat met rechts het onderzoeksgebied



Molenstraat richting het oosten. Rechts het onderzoeksgebied.

De structuur gevende elementen verdelen het onderzoeksgebied in deelgebieden. Het onderzoeksgebied valt uiteen in 6 verschillende deelgebieden die elk een eigen karakter hebben. De ordening van functies wordt duidelijker door de identificatie van deelgebieden. In navolgende afbeelding is de ligging van de deelgebieden weergegeven.

1. **Maatschappelijke voorzieningen:** In het westen van het onderzoeksgebied bevindt zich tussen de Sophialaan, de beekloop, de Spoorstraat en de Molendwarsstraat een cluster van maatschappelijke voorzieningen. Hier bevinden zich een hogeschool, een islamitisch centrum in een voormalige school, een moskee en voormalige schoolmeesterswoningen. Ten zuidoosten van dit gebied bevinden zich aan de spoorstraat ook nog de fotovakschool en een vestiging van hogeschool Saxion.
2. **Restruimte:** In het noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich tussen de Molenstraat, Sophialaan en Molendwarsstraat een zeer rommelig gebied waarin een voormalige drukkerij, woningen en een grote parkeerplaats te vinden zijn. In het midden van het blok staat een bedrijfsgebouw uit het begin van de 20e eeuw.
3. **Supermarkten/ droogvelden:** In het oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich tussen de Veldhuisstraat, de Molenstraat, het kanaal en de Polstraat een gebied waarin aan de straten veel vooral vrijstaande woningen bevinden, terwijl op het middenterrein grote supermarkten aanwezig zijn. In het verleden is



Contrastrijke buurt, kleinschalig wonen en grote bedrijfsgebouwen



de ruimte tussen het kanaal en de woningen gebruikt als droogveld voor de netten van de Nettenfabriek.

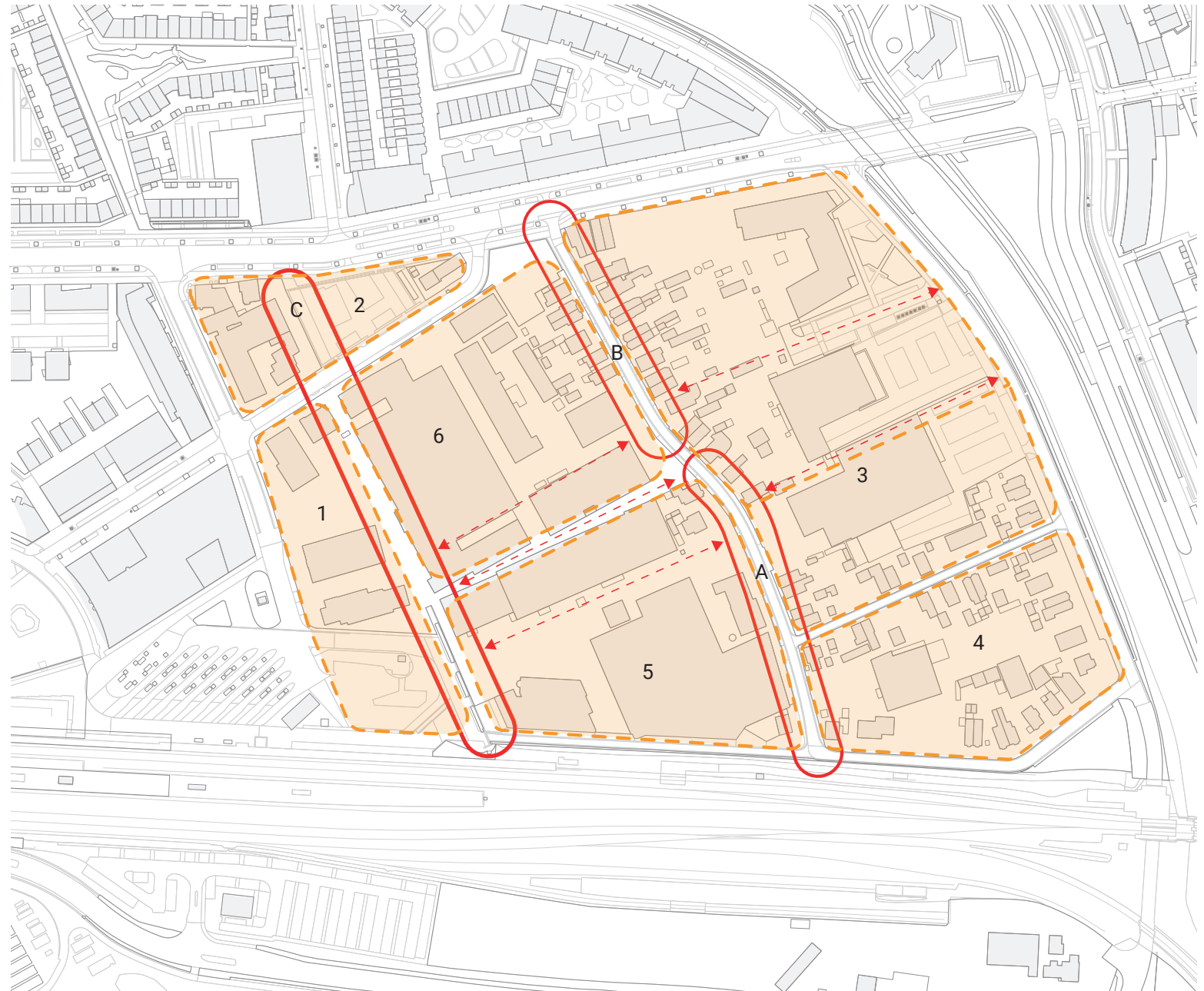
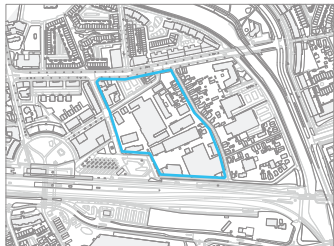
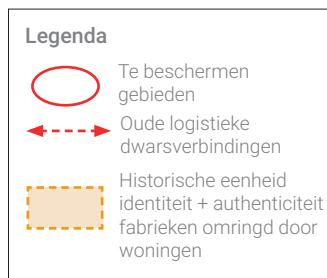
4. **Kleinschalige bedrijvigheid:** In het zuidoosten van het onderzoeksgebied, tussen de Veldhuisstraat, Polstraat, het kanaal en de Spoorstraat bevindt zich een met voorgaand beschreven vergelijkbaar gebied. Hier bevinden zich aan de randen (half) vrijstaande burgerwoningen, arbeiderswoningen, boerderijtjes en een voormalige sigarenfabriekje. In het midden van het blok bevindt zich in een voormalig koetshuis van de Nettenfabriek een autohandel.
5. **Nettenfabriek:** In het zuiden van het onderzoeksgebied bevindt zich het terrein van de voormalige Nettenfabriek. Een groot deel van de fabrieksbebouwing staat nog overeind. Er bevinden zich in dit deelgebied een hoofdgebouw van de Nettenfabriek, een voormalige kantoorgebouw van de Nettenfabriek (fotovakschool), een groot onderwijsgebouw van Hogeschool Saxion, productiehallen, twee vrijstaande woningen, een ketelhuis, een gemetselde fabrieksschoorsteen en een trafo gebouw.
6. **Talens verffabriek:** Centraal in het onderzoeksgebied ligt het terrein van Talens. Tussen de Sophialaan, de veldhuisstraat, de Nettenfabriek en de beekloop ligt een gebied dat hoofdzakelijk in gebruik is als verffabriek. Er bevinden zich moderne en historische bedrijfsgebouwen. Aan de Veldhuisstraat staan enkele arbeiderswoningen.



Doorkijk tussen de woningen rondom de bedrijfsgebouwen

## Gebiedsidentiteiten

- A. Contrast fabriek-woningen
- B. Lint arbeiderswoningen
- C. Groen-water lijn (beekloop)



### 3.3.2 Sociaaleconomische structuur

De stedenbouwkundige structuur van het gebied kan beschouwd worden als de uiting van de sociaaleconomische geschiedenis van het gebied. Alle gebouwtypen en de manier waarop ze in elkaars nabijheid liggen representeren de sociaaleconomische geschiedenis van het gebied.

- **Scholen:** In het gebied is een schoolgebouw aanwezig dat thans in gebruik is als islamitisch centrum, er staat een bijbehorende dubbele schoolmeesterswoning en er is een hogeschool in een historisch schoolgebouw aanwezig. In het begin van de 20e eeuw werden er veel scholen gebouwd. De opkomst van de moderne tijd en de invoering van leerplicht maakte dit noodzakelijk. Omdat Apeldoorn een stad in opkomst was en het onderzoeksgebied centraal in de stad ligt, is de bouw van scholen op juist deze locatie goed verklaarbaar.
- **Fabrieken:** In het onderzoeksgebied staan een aantal kleine bedrijfspanden aan de Molendwarsstraat, Veldhuisstraat en Spoorstraat. Het meest opvallend zijn echter de Talens verffabriek en de Nettenfabriek, die zich hier in 1880 respectievelijk 1883 vestigden. In het eerste kwart van de 20e eeuw groeiden de fabrieken hard en werd veel van de nu nog bestaande bebouwing gerealiseerd. De vestiging van de fabrieken is een uiting van de industrialisatie en modernisatie van de Apeldoornse economie en samenleving.
- **Vrijstaande arbeiderswoningen:** In het projectgebied zijn grootschalige fabrieksterreinen en daarnaast en daartussen arbeiderswoningen aanwezig. De structuur is typerend voor de sociale structuur van het gebied. Het gebied wordt gekenmerkt door plekken waarin industriële werkgelegenheid is. Deze

werkgelegenheid maakt de directe omgeving aantrekkelijk voor arbeiderswoningen. De typerende Apeldoornse arbeiderswoningen zijn vrijstaand of twee-onder-één-kap en gelegen op ruime kavels waarop ruimte is voor een moestuin en een varkensstal. Op deze manier kan door tuinbouw gedeeltelijk worden voorzien in het levensonderhoud. Dit kleinschalige boerenbedrijf is typerend voor de Veluwe. De combinatie van industriële werkgelegenheid en kleinschalig boerenbedrijf is typerend voor Apeldoorn. De structuur waarin deze afwisseling bestaat vertelt daarmee het verhaal van de sociaaleconomische geschiedenis van Apeldoorn aan het begin van de 20e eeuw.

# 4 Conclusies en aanbevelingen

## 4.1 Conclusie

Het onderzoeksgebied heeft een rijke geschiedenis en er zijn op verschillende niveaus en vanuit verschillende perspectieven cultuurhistorische waarden aanwezig. In deze conclusie worden alleen cultuurhistorische waarden op stedenbouwkundig niveau vastgesteld. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de waarderingscriteria van de RCE die in paragraaf 2.1.2 zijn benoemd:

- **Verhalende cultuurhistorische waarden:** In het onderzoeksgebied is een stedenbouwkundige structuur aanwezig die een uitdrukking is van de sociaaleconomische geschiedenis van Apeldoorn. De aanwezigheid van de fabrieken vertelt het bijzondere verhaal van de opkomst van Apeldoorn als moderne, geïndustrialiseerde stad. De aanwezigheid van de vaak vrijstaande arbeiderswoningen in de omgeving vertelt het verhaal van het bestaan van fabrieksarbeiders in het begin van de 20e eeuw.
- **Architectuur-, kunst- en tuinhistorische waarde:** In het onderzoeksgebied zijn een aantal gebouwen aanwezig die een bijzondere architectuurhistorische waarde hebben. Hiervoor wordt verwezen naar het rapport 'Ruimtelijke en cultuurhistorische waardering van de karakteristiek bebouwing Binnenstad Zuid-Oost' dat in 2011 het monumentenadviesbureau in opdracht van de gemeente Apeldoorn heeft gepubliceerd.
- **Situationele en ensemblewaarden:** In het onderzoeksgebied blijkt dat verschillende delen een sterke samenhang hebben.
  - a. Op de fabrieksterreinen is er tussen de verschillende gebouwen een sterke samenhang. Er bestaan hier waardevolle ensembles van gebouwen. De samenhang tussen het hoofdgebouw van de Talens verffabriek en de productiehal is waardevol, net als de samenhang tussen de kantoorgebouwen, de productiehal, het ketelhuis, de trafo, het hek en de schoorsteen van de Nettenfabriek.
  - b. De schoolgebouwen en de schoolmeesterwoningen hebben ook een waardevolle samenhang.
  - c. Ten slotte is de samenhang tussen de fabrieken en de nabijgelegen arbeiderswoningen waardevol.
- **Gaafheid en herkenbaarheid:** De cultuurhistorisch waardevolle stedenbouwkundige structuren in het gebied zijn door de jaren heen beschadigd geraakt. Er is een lage mate van gaafheid en herkenbaarheid waar te nemen.
- **Zeldzaamheid:** De stedenbouwkundige structuur in het onderzoeksgebied is bij uitstek zeldzaam. De oude fabrieken in de binnenstad in de nabijheid van het station zijn in Nederlandse steden een zeldzaamheid geworden. De aanwezigheid van twee grote fabriekscomplexen met daarmee samenhangende arbeiderswoningen met grote tuinen voor semi-zelfstandige voedselvoorziening in de directe nabijheid is typerend voor Apeldoorn. Binnen Apeldoorn is het gebied daarbij uniek omdat alle andere in de binnenstad gelegen fabrieksterreinen inmiddels gesaneerd zijn. Het gebied is een uniek plek waar de Apeldoornse industriële geschiedenis zichtbaar is.

## 4.2 Aanbevelingen

Om de bijzondere verhalende waarden en ensemblewaarden in de stedenbouwkundige structuur van het onderzoeksgebied te bewaren, zijn in het navolgende een aantal aanbevelingen gedaan. Bij ontwikkeling van het onderzoeksgebied adviseren wij het volgende:

- **Behoud de beekloop of herstel de beek:** De aanwezigheid van de beek heeft ooit aanleiding gegeven voor de vestiging van de fabrieken op deze locatie. Daarbij is de beek een van de oudste structurele onderdelen van de locatie. De beekloop kan zichtbaarder gemaakt worden door over de gehele lengte een eenduidige vormgeving rondom de beek te maken en mogelijk ook weer water aan te leggen met daaromheen groen.
- **Behoud de woonstraten:** De Veldhuisstraat en de Polstraat hebben sterk het karakter van een Apeldoornse arbeidersbuurt. De kleine vrijstaande woningen op ruime kavels vertellen een verhaal van het bestaan van arbeiders in Apeldoorn in het begin van 20e eeuw.
- **Behoud de doorkijkjes naar de fabrieksterreinen:** Vanuit de Veldhuisstraat zijn er tussen de woningen veel doorkijkjes naar de Talens verffabriek en zijn ook het Ketelhuis en de schoorsteen van de Nettenfabriek zichtbaar. Deze doorkijkjes zijn typerend voor de nabijheid van arbeiderswoningen bij de fabriek.
- **Maak gebruik van de bestaande contrasten:** Met het gebruik van de bestaande structuur kunnen de grote massa's op de oude fabrieksterreinen geconcentreerd worden. Langs de Spoorstraat, Veldhuisstraat, Polstraat, het Kanaal en de Sophialaan staan veel kleine volumes. Dit zijn hoofdzakelijk de oude arbeiderswoningen

en burgerwoningen uit latere perioden. In het midden van de bouwblokken zijn de fabrieken (en de supermarkten) geconcentreerd. Deze verdeling van bouwmassa's is een uiting van de geschiedenis van het gebied. Door deze verdeling te handhaven en te versterken blijft de geschiedenis zichtbaar.

- **Maak de verschillende deelgebieden herkenbaar:** De herkenbaarheid en leesbaarheid van de verschillende identiteiten kan in de nieuwe stedenbouwkundige structuur op verschillende manieren worden uitgewerkt:
  - door de begrenzingen ervan duidelijker te maken, met name de grens tussen de voormalige Talens-verffabriek en de Nettenfabriek.
  - door de identiteiten ook in de architectuur elk een eigen uitdrukking te geven, bijvoorbeeld door het gebruik van verschillende steenkleuren, detaillering, en materiaalgebruik.
- **Leg nieuwe dwarsverbindingen aan op een manier die aansluit bij de bestaande structuren:** Het onderzoeksgebied wordt als een raster doorsneden door kleine dwarsverbindingen, waarvan de meeste haaks op de beekloop liggen. Indien er nieuwe straten, wandel- of fietspaden worden aangelegd op de terreinen van de voormalige Talens-verffabriek en de Nettenfabriek, adviseren wij deze eveneens haaks op de beek te situeren.

## 5 Literatuur

Diana Beaufort voor de Gemeente Apeldoorn: Cultuurhistorische analyse Veldhuis – Cultuurhistorische ontwikkeling van het gebied veldhuis, juli 2004.

Monumentenadviesbureau in opdracht van de gemeente Apeldoorn: Cultuurhistorische en stedenbouwkundige waardering bebouwing Binnenstad Zuid-Oost, Apeldoorn, maart 2011.

Rijksdienst voor het cultureel erfgoed: Waarderingscriteria gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed, 29 augustus 2024. Via [https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Waarderingscriteria\\_gebouwd\\_en\\_aangelegd\\_\(groen\)\\_erfgoed](https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Waarderingscriteria_gebouwd_en_aangelegd_(groen)_erfgoed)

Hans Bleumink voor de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed: Eenheid en verscheidenheid Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardstelling van het materiële erfgoed, juni 2014.



**sab** adviseurs in ruimtelijke ontwikkeling

info@sab.nl - www.sab.nl

#### **Disclaimer tekst**

Bij het samenstellen is de grootst mogelijke zorgvuldigheid nagestreefd. Toch kan de informatie in deze uitgave niet juist of onvolledig zijn. De Opdrachtgever is hiervoor niet aansprakelijk. Als u van mening bent dat er beeldmateriaal is gebruikt waarover u het beeldrecht heeft, neem dan contact op met de opdrachtgever via onze website of bovengenoemde adres.

#### **Copyright**

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen, in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.